

Waar op Schiermonnikoog zou een cisterciënzer klooster passen?

Notitie met details en update van het locatiekeuzeprocess

Peter Thissen, 03.12.2016

Wat vooraf ging

We leven niet in een tijdperk van veranderingen, maar in een verandering van tijdperk. Oude, vertrouwde concepten blijken niet langer te werken, wat het ontwikkelen van nieuwe concepten noodzakelijk maakt. Dat geldt voor heel veel organisaties en instituten, ook voor de eeuwenoude orde van de cisterciënzers met wereldwijd zo'n 100 mannen- en 60 vrouwenkloostergemeenschappen. Hun eeuwenlang gepraktiseerde spiritualiteit en kernwaarden – stilte, afzondering, eenvoud, gastvrijheid en harmonie met mens en natuur – vragen een nieuwe invulling en vertaling naar deze tijd.

De monniken van abdij Sion – tot eind 2015 in hun oude en monumentale, volgens de cisterciënzer bouwtraditie opgetrokken grote kloostercomplex in Diepenveen bij Deventer – zijn zich van die noodzakelijke heroriëntatie bewust. Zij hebben na rijp beraad ervoor gekozen die onzekere, moeilijke en tijdrovende uitdaging aan te gaan, nu zij nog de moed, de energie en de veerkracht hebben, die daarvoor noodzakelijk zijn.

Eind 2013 was hun ingrijpende conclusie, dat zij elders opnieuw zouden moeten beginnen, op een plaats, die passend zou zijn en waar ze gevonden zouden kunnen worden door gelijkgezinde mannen van een nieuwe generatie.

Na gedegen onderzoek en diverse bezoeken aan het eiland waren ze het hartgrondig eens: Schiermonnikoog is zo'n passende plaats.

Als spoedig bleek die keuze enorm tot de verbeelding te spreken, de nationale pers en TV pikten het breed op. Er is zelfs een TV-documentaire uitgezonden, die internationaal in de prijzen is gevallen. Daarmee kreeg hun keuze direct al grote, positieve bekendheid. Een nieuwe generatie zal het nieuwe klooster zeker kunnen vinden.

Aan welke criteria moeten plek en gebouw voldoen?

Na hun keuze voor Schiermonnikoog wilden de monniken zo spoedig mogelijk hun bezittingen in Diepenveen verkopen en verhuizen. Het lag voor de hand om te onderzoeken of er een bestaand gebouw of een bestaande te bebouwen plek op het eiland te vinden was die geschikt – te maken – zou zijn.

Maar waaraan zou die moeten voldoen?

Uiteraard moeten de kernwaarden van de monniken ter plaatse kunnen worden gerealiseerd: stilte, afzondering, eenvoud, harmonie met mens en natuur. Dat leidt tot de volgende **12 criteria van de monniken** voor plek en – zo nodig aan te passen – gebouw.

1. voldoende **afzondering** om zich in **stilte** en eenzaamheid te kunnen wijden aan het volbrengen van hun levensdoel, hun zoektocht naar God, niet afgeleid door iemand of iets anders, zowel voor iedere monnik individueel als bij samenkomsten op de bidplaats of in de refter (eetzaal);
2. voldoende **veiligheid en geborgenheid** om zich gerust te voelen in en nabij hun huisvesting;
3. niet te opvallend, maar ingetogen, geen aandacht opeisend, **eenvoudig**;
4. geen of minimale – en in dat geval te mitigeren – aantasting van **natuurwaarden**;
5. **ecologisch verantwoord**: minimaal energieverbruik en maximale duurzaamheid – daardoor minimale jaarlijkse energie – en onderhoudskosten;
6. nabijheid en goede bereikbaarheid van vrije **natuur**;
7. goede bereikbaarheid – zonder teveel drukte en afleiding – en **niet al te ver** van de Egbertkapel en **van het dorp**;
8. onopvallend opvallend genoeg voor passerende inwoners, recreanten en bezoekers;
9. **voldoende ruimte** voor verblijven voor 9 monniken, bidplaats (centraal, zeer stil), refter (eetzaal), ontvangstruimte, keuken, netto minimaal 800 m² gebruiksruidten
10. **draagvlak** bij omwonenden en dorpsgemeenschap;
11. draagvlak bij gemeente i.v.m. bestemming e.d.
12. in eigendom te verwerven.

De monniken hadden de in de loop van eeuwen ontwikkelde bouwtraditie voor cisterciënzer kloosters al eerder losgelaten. Die voorzag in een omheind en liefst ommuurd perceel van vele hectaren, waarbinnen hun leven en werken zich afspeelt met een gebouwencomplex met een open binnentuin met kloostergangen eromheen – te bereiken via een oprijlaan, poortgebouw en voorplein met kerk en gastenverblijf. Die eerder genomen stap bleek goed uit te komen, want dat kloosterconcept is op Schiermonnikoog absoluut onhaalbaar.

In plaats daarvan hebben zij een eenvoudig **nieuw kloosterconcept uitgedacht: een centraal gelegen bidplaats** – ook voor bezoekers toegankelijk – **met daaromheen een woon-werkverblijf voor iedere monnik** en de overige ruimten zoals refter, keuken, ontvangstruimte. In of bij het klooster is ook behoefte aan een **plek in de openlucht, waar een monnik in stilte kan mediteren, zonder afgeleid te worden**. Als je op Schiermonnikoog de buitendeur verlaat kom je in een voor iedereen begaanbare ruimte. Daarom moet in of bij het klooster zo'n plek in de openlucht zijn, bijvoorbeeld een besloten binnenplaats of dakterras.

Zoektocht naar bestaande plekken en gebouwen op het eiland

Op basis van de opgesomde criteria en met het nieuwe bouwconcept in het achterhoofd is vanaf begin 2014 intensief gezocht naar te koop aangeboden en mogelijk te verwerven bestaande locaties en gebouwen. Onderstaande onroerende zaken zijn daarbij aan de orde geweest. Telkens zijn daarbij in het kort de bemerkingen vermeld op basis van de **12 criteria van de monniken**. In diverse gevallen zou hierbij (gesloopt en) nieuw gebouwd moeten worden om **het nieuwe kloosterconcept** en de criteria 5 en 9 te kunnen verwezenlijken.

1. Te koop staande aangrenzende percelen (in totaal 3100 m²) en gebouwen Reddingsweg 1 en Westerholtlaan 4 < voldoet niet aan voorwaarde: 1 > ;
2. Te koop staand voormalig Doktershuis, Noorderstreek < niet: 3 > ;
3. Bezoekerscentrum < niet: 1 > ;
4. Groepsaccomodatie Binnendijken < niet: 6, 7 (Egbertkapel), 8 > ;
5. Diverse (delen van) complexen aan de Badweg, waaronder It Aude Kolonyhus < niet: 1 > ;
6. Perceel nabij Oude Vuurtoren < niet: 1,3 > ;
7. Herberg Rijsbergen < niet: 1, 5 – hoofdgebouw moet gehandhaafd blijven -, 6 > ;
8. Nabij pompgebouwen Vitens < niet: 12 > ;
9. Huifkarrenbedrijf nabij bungalowpark De Monnik < niet: 1, 3, 8 > ;
10. Te koop aangeboden woningen Martjeland < niet: 1,9 > ;
11. Diverse aan elkaar grenzende percelen aan Karrepad, Colijnholte, Zwarte Duinenweg < niet: 9, 10 en 12 > .

Ondanks geneigdheid van de monniken tot vergaande concessies inzake kloosterconcept en (soms) criteria hebben onderzoek en overleg in geen van alle bestaande percelen en gebouwen tot de conclusie kunnen leiden, dat definitieve vestiging van een cisterciënzer klooster passend, verantwoord en haalbaar zou zijn. Teveel concessies aan concept en realisatie zouden de nieuwe start van een eigentijds kloosterleven immers hypothekeren.

Nadat deze conclusie in september 2014 is getrokken is enerzijds de zoektocht gestart naar een enigszins passende tijdelijke huisvesting en anderzijds getracht een Projectgroep in te stellen om gezamenlijk met betrokken deskundigen zo zorgvuldig mogelijk te zoeken naar nieuwe locaties voor definitieve huisvesting van de monniken.

Van alle genoemde locaties bleek ook geen enkele in aanmerking te komen voor de tijdelijke huisvesting van de monniken totdat het definitieve klooster gereed zal zijn. In de loop van 2015 werd het pand Langestreek 9 daartoe aangekocht met de hulp van een weldoener, die eigenaar van het gebouw zal blijven. Sinds 29 december 2015 bewonen de monniken/kwartiermakers dit pand naar tevredenheid. Zij voelen zich inmiddels zeer thuis op het eiland.

De Projectgroep zoekt en beoordeelt nieuwe locaties

De monniken waren zeer opgetogen over de bereidheid van vertegenwoordigers van de gemeente Schiermonnikoog, de provincie Fryslân, het Nationaal Park en de vereniging tot behoud van Natuurmonumenten om toe te treden tot de Projectgroep Huisvesting Gemeente Schiermonnikoog, die op 28 november 2014 voor het eerst bijeenkwam. Verwezen wordt naar de Startnotitie en het Eindverslag van deze Projectgroep (bijlagen 2 en 3 bij de brief aan B&W d.d. 26.10.2016).

De twee zaakwaarnemers van de monniken maakten deel uit van deze Projectgroep en deelden alle in deze groep besproken en beoordeelde locaties met de monniken om deze locaties te beoordelen op realiseerbaarheid van het nieuwe kloosterconcept en aan de hand van de op bladzijde 2 van deze notitie opgesomde twaalf criteria van de monniken.

De Projectgroep stelt haar eigen set van de volgende elf criteria voor de te beoordelen locaties op

1. verwervingsmogelijkheid
2. haalbaarheid en snelheid bestemmingsplanprocedure
3. idem m.b.t. wet- en regelgeving inzake natuurbescherming
4. kwaliteitsbeleving route naar de Egbertkapel
5. kwaliteitsbeleving route naar de vrije natuur
6. kwaliteit ruimtelijke inpasbaarheid
7. kwaliteit inpasbaarheid infrastructuur
8. inschatting draagvlak bij omwonenden
9. toekomstige uitbreidingsmogelijkheden van het klooster op dezelfde locatie
10. gevoeligheid voor toekomstige externe ontwikkelingen, die de functionaliteit van het klooster onder druk zouden kunnen zetten
11. is de relatie met Schiermonnikoog passend, ingetogen en herkenbaar?

Opgemerkt wordt, dat deze criteria in grote lijnen overeenkomen met die (twaalf) van de monniken. Alleen 9 en 10 hadden de monniken niet expliciet benoemd, hoewel ze voor hen op termijn van groot belang kunnen zijn. De monniken opteren overigens voor een nieuw klooster met maximaal circa 12 permanente individuele verblijven.

De criteria 2, 3, 6, 7 en 11 van de werkgroep zijn scherper geformuleerd vanuit de wet- en regelgeving, maar zijn ook voor de monniken met betrekking tot draagvlak en proceduretijd van groot belang.

De door de Projectgroep achtereenvolgens besproken en beoordeelde locaties worden nu genoemd inclusief in steekwoorden de argumenten van afschrijving of handhaving.

Hierbij wordt de nummering van de **elf criteria van de Projectgroep** gehanteerd.

- a) locatie Herdershut van de Rijksuniversiteit Groningen, Heereweg < niet: 1 >
- b) noordelijk van de Heereweg tegenover de Herdershut < niet: 1, 2 >
- c) nabij voormalige bijenlocatie, ten noorden van Reddingsweg 1 e.v. < onvoldoende stilte en geborgenheid voor de monniken; populair hondenuitlaatgebied >
- d) nabij begraafplaats Vredenhof < te ver midden in de natuur >
- e) nabij voormalige vuilstortplaats < niet: 7, te ver midden in de natuur >
- f) Binnendijken, Van der Molenpad: ondanks bedenkingen nog nader onderzoeken
- g) In het duinengebied ten zuidwesten van de Egbertkapel, tussen Torenbinnenpad en Zwarte Duinenpad
< niet: 5, 7: droomlocatie, maar moet dat blijven wegens zeer waardevolle natuur >
- h) Vogelringstation van de Vrije Universiteit Amsterdam, ter hoogte van en noordelijk van de Duinhoeve < niet: 3, 6, te klein en te kwetsbaar >
- i) het Witte Huisje aan de Heereweg of ter plaatse van één van de 7 boerderijen in de polder < niet: 1, 11 en meestal 4 en/of 5 >
- j) oostelijk van de Badweg ter hoogte van de Egbertkapel, tussen het Lieuwe Trientjepad en de Badweg < niet verder onderzocht wegens onvoldoende afzondering en stilte door de nabijheid van de Badweg en overwegend westelijke wind; verder oostelijk en noordelijk (Kapenglop) hoogwaardige natuur (Natura-2000) >
- k) Westerburenweg oostzijde, tussen Martjeland en Karrepad
- l) Westerburenweg, tussen Karrepad en Klein Zwitserland ter plaatse van paardenbak
- m) Westerburenweg westzijde, nabij Klein Zwitserland en Westerduinenpad.

Deze laatste drie locaties – vanaf het dorp gezien direct na Martjeland (k), vervolgens de zogenoemde paardenbaklocatie (l) en tenslotte juist voor het Westerduinenpad (m) - evenals locatie Binnendijken (f) zijn door de Projectgroep verder en uitgebreider onderzocht. Alle vier geen Natura 2000-locaties, maar l. en m. wel Ecologische Hoofdstructuur (= Natuur Netwerk Nederland) en onderdeel van het Nationaal Park. De paardenbaklocatie is in beheer bij Natuurmonumenten.

De uiteindelijk gezamenlijk in de Projectgroep ingevulde Scoretabel risicoanalyse (zie tabel) geeft de beoordeling van de wenselijkheid en haalbaarheid voor laatstgenoemde vier locaties voor de vestiging van een nieuw cisterciënzer klooster weer.

Scoretabel / risicoanalyse locaties

1 = moeilijk / negatief 5 = gemakkelijk / positief

	Criteria	1a	1b	2	3
		Westerburenweg Oost van Karrepad	Westerburenweg West van Karrepad	Egbertsduin	Binnendijken
1	verwervingsmogelijkheid	5	3	1	4
2	haalbaarheid en snelheid procedure bestemmingsplan	3	3	1	3
3	idem m.b.t. wet- en regelgeving natuurbescherming	3	3	1	5
4	kwaliteitsbeleving route naar Egbertskapel	3	3	5	1
5	kwaliteitsbeleving route naar de natuur	3	4	5	1
6	Kwaliteit ruimtelijke inpasbaarheid	4	5	4	3
7	kwaliteit inpasbaarheid infrastructuur	4	4	1	5
8	inschatting draagvlak bij omwonenden	4	5	2	4
9	toekomstige uitbreidingsmogelijkheden	4	5	3	4
10	gevoeligheid voor toekomstige externe ontwikkelingen	5	5	5	3
11	Is de relatie met Schiermonnikoog passend, ingetogen en herkenbaar?	5	5	2	3
	totaalscore	43	45	30	36

De paardenbaklocatie (1b) is in alle opzichten de voorkeurslocatie, destijds op korte afstand gevolgd door de locatie oostelijk van het Karrepad (1a), eveneens noordelijk van de Westerburenweg. Daarom is in het voorjaar van 2016 voor de paardenbaklocatie door architect Huib Ribbens (agNOVA, Amersfoort) een (voor)ontwerp gemaakt. Tevens is aan ecooloog Roel Strijkstra (Altenburg&Wymenga, Feanwâlden) gevraagd om de natuurwaarden van de drie locaties noordelijk van de Westerburenweg in beeld te brengen en te beoordelen tegen de achtergrond van de wet- en regelgeving in die gebieden. Direct na de zomer heeft mevrouw Mischa Teensma (BügelHajema, Leeuwarden) opdracht gekregen om de stedenbouwkundige en landschappelijke inpassingsmogelijkheden van het nieuwe kloosterontwerp op de paardenbaklocatie te onderzoeken en te beoordelen. De resultaten van deze onderzoeken bevestigen de geschiktheid en haalbaarheid van ontwerp en locatie.

Vergeleken met de scores van de risicoanalysetabel komt de paardenbaklocatie na deze onderzoeken nog beter uit de verf en zijn de andere drie locaties verder achterop geraakt.

Ook de monniken hebben hun gevoelens en gedachten over de locaties in 2016 alle ruimte gegeven. Hun voorkeur voor de paardenbaklocatie is daardoor alleen maar toegenomen. Locatie (k) nabij Martjeland en locatie (m) ter hoogte van Klein Zwitserland zijn niet langer verkieslijk, vooral vanwege hun natuurwaarden, het gebrek aan draagvlak en de moeizame inpasbaarheid van een nieuw kloostergebouw.

Daarom hebben de monniken op 26 oktober 2016 een brief met 12 bijlagen aan B&W van Schiermonnikoog gestuurd voor gebruik in de informerende fase. Op verzoek van B&W op 23 november om gedetailleerdere informatie over het locatiekeuzeproces is de onderhavige notitie samengesteld en op 4 december 2016 ingediend. Pas na een positieve afsluiting van de informerende fase – inclusief openbare presentatie van de plannen in het Dorpshuis – zullen formele vergunningaanvragen worden voorbereid en ingediend.

Samenvatting en conclusies

In de loop van 2014 zijn de monniken na uitgebreid onderzoek tot de conclusie gekomen, dat bestaande gebouwen op Schiermonnikoog niet geschikt (te maken) of niet te verwerven zijn voor de vestiging van een nieuw klooster.

Daarom werd het initiatief genomen tot de oprichting van een Projectgroep Huisvesting Gemeente Schiermonnikoog, die nieuwe locaties ging zoeken en beoordelen. Vanaf het begin is de bestaande bebouwde locatie Binnendijken alsnog meegenomen in het gestructureerde onderzoek.

Eind 2015 trok de Projectgroep unaniem de conclusie, dat de paardenbaklocatie nabij de Westerburenweg de voorkeurslocatie voor de vestiging van een nieuw klooster is.

De paardenbaklocatie staat ook voor de monniken duidelijk op de eerste plaats en laat de andere locaties ver achter zich.

In antwoord op een brief van de monniken lieten B&W van Schiermonnikoog in februari 2016 weten die voorkeurslocatie niet onlogisch te vinden en – in principe – bestuurlijke medewerking te verlenen met de kanttekening, dat de gemeenteraad het bevoegd gezag en daarom de beslissende instantie is.

Vervolgens hebben de monniken een architect gekozen en gevraagd een kloosterontwerp te maken voor de paardenbaklocatie. Bureau Altenburg&Wymenga uit Feanwâlden kreeg opdracht om een ecologisch onderzoek uit te voeren op drie locaties aan de Westerburenweg.

Aan bureau BügelHajema te Leeuwarden werd gevraagd een stedenbouwkundig en landschappelijk inpassingsonderzoek te verrichten met betrekking tot het kloosterontwerp op de paardenbaklocatie.

Als resultaat van genoemde onderzoeken groeide de voorkeur voor de paardenbaklocatie en raakten de andere locaties om diverse redenen verder uit beeld.

Op basis van de resultaten uit de hierboven genoemde onderzoeken en in de wetenschap, dat de monniken de daaruit getrokken conclusies voluit delen, wordt geconcludeerd, dat de paardenbaklocatie de best mogelijke plek op het eiland is voor de vestiging van een duurzaam en ecologisch verantwoord nieuw klooster, dat aan alle eisen en wensen van zowel de eerder daarbij betrokken instanties als van de monniken voldoet.